

РІВНІСТЬ ПРАВА НА ОСВІТУ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ

© Мисюк Ю. І., 2016

У статті розглядається право на освіту. Особливу увагу приділено розумінню принципу рівності права на освіту. Проводиться аналіз міжнародних актів у сфері рівності права на освіту. Вказано на розвиток права на освіту в сучасних умовах розвитку державності.

Ключові слова: освіта, право на освіту, рівність, інваліди, діти.

Ю. И. Мисюк

РАВЕНСТВО ПРАВ НА ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ

В статье рассматривается право на образование. Особое внимание уделено пониманию принципа равенства права на образование. Проводится анализ международных актов в сфере равенства права на образование. Указано на развитие права на образование в современных условиях развития государственности.

Ключевые слова: образование, право на образование, равенство, инвалиды, дети.

Y. I. Mysyuk

EQUAL RIGHT TO EDUCATION: INTERNATIONAL STANDARDS AND SCIENTIFIC APPROACHES

In the paper the right to education. Particular attention is paid to the understanding of the principle of equal right to education. The analysis of international instruments in the field of equal right to education. Specified on the development of the right to education in modern conditions of statehood.

Key words: education, the right to education, equality, the disabled and children.

Постановка проблеми. Довгий час право на освіту залишалося другорядним до інших прав, скажімо до виборчих чи фізичних. Однак саме право на освіту є перерогативним для розвитку людства, оскільки майбутнє держави прямо залежить від рівня розвитку, здібностей, талантів, культури та свідомості майбутніх поколінь. Прогресивні мислителі людства все ж завжди акцентували увагу на вагомості освітнього простору та вважали принцип рівності для здобуття освіти одним з визначальних. Дж. Локка та Ж. Ж. Руссо визначали освіту як основу розвитку нації та вказували на можливість формування вільної людини тільки через рівність у праві на освіту [1, с. 25]. Дж. Локк, виводячи на перший план виховання перед особливими здібностями, що вроджені у людини, обґрунтовував тезу про початкову рівність дітей і визначальну роль освіти для становлення людини [2, с. 410].

Аналіз дослідження проблеми. Проблеми правової політики у сфері освіти постійно привертала увагу вітчизняних і зарубіжних юристів і практичних працівників. Серед них варто виділити роботи Т. А. Денисової, І. М. Жаровської, В. М. Дрьоміна, Н. А. Мирошніченко, А. П. Тузова, М. Д. Шаргородського, М. І. Хавронюка та інших видатних вчених та практиків. Проте

соціальні зміни суспільного розвитку вимагають оновлення підходів, з'являються низки нових методологічних підходів до аналізу права на освіту відповідати вимогам сучасності. Вказане, дає можливість стверджувати про наявність певних невіршених проблем у сфері рівності освіти. Однією з них є комплексне дослідження поняття рівності у міжнародному регулюванні та науковій доктрині.

Метою статті є аналіз принципу рівності реалізації права на освіту у світлі міжнародних стандартів та наукової доктрини.

Виклад основного матеріалу. Розвиток суспільства, компаративістські, інтеграційні процеси спровокували активізацію суспільства у напрямку освітнього простору та забезпечення права на освіту як основного, домінуючого права, особливо для неповнолітніх та молоді. Однак, прогресивним є й те, що соціум досягнув необхідності розуміння освіти як ширшої категорії, не зводячи її тільки до шкільної чи вищої освіти. “Освіта для всіх” як безперервний процес – сучасний новітній правовий принцип, що надає глобальні перспективи для особи не залежно від віку чи інших чинників.

В юридичній літературі зазначається, що в об'єктивному значенні право на освіту – це правовий інститут, система конституційно-правових норм, які забезпечуються державою в інтересах людини і громадянина, регулюють суспільні відносини щодо здобуття визначеної суми знань, умінь, навичок та детермінують постійний розвиток особистості, її підготовку до трудової діяльності, участі в управлінні справами суспільства і держави [3, с. 69].

Акцентують увагу науковці також на конституційній природі досліджуваного права. Так В. Рибаківа вважає, що конституційне право на освіту є природним правом, невід'ємним від людини, визнаним державою на конституційному рівні та безпосередньо діючим (жоден орган не може прийняти нормативно-правовий акт, який би суперечив тому обсягу прав і обов'язків у сфері освіти, який закріплений в конституції); має специфічний соціальний зміст, який виражається у задоволенні природної потреби людини пізнавати оточуючий світ; має безперервний характер та здійснюється через систему галузевих норм; є рівним для тих, на кого поширюється [4, с. 37–38].

О. Кулініч виділяє право на освіту в об'єктивному та суб'єктивному значенні. Так, конституційне право на освіту в об'єктивному значенні – це система конституційно-правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері освіти, які пов'язані з набуттям знань, постійним розвитком особистості. Своєю чергою, конституційне право на освіту в суб'єктивному значенні – це передбачена та гарантована державою міра можливої поведінки суб'єктів правовідносин у сфері освіти, що передбачає розвиток та виховання особистості, залучення людини до наукової та культурної спадщини з метою політичного, економічного, соціального, культурного та іншого прогресу суспільства [5, с. 26].

О. Меліничук, досліджуючи право на освіту комплексно, на рівні монографічної праці вказує, що право на освіту – це правова можливість, визнана невід'ємною, загальною та рівною, яка необхідна для задоволення потреби особи у здобутті знань, формуванні умінь, навичок з метою гармонійного розвитку її та суспільства, що забезпечується державою, а також соціальним середовищем загалом [6, с. 98].

Отже, аналіз попередніх досліджень дає можливість сублімувати такі вагомі елементи: право на освіту є невід'ємним, основним правом людини, що закріплене на конституційному рівні; право на освіту забезпечує всебічний розвиток особистості; рівність права на освіту є одним з основних принципів у механізмі його реалізації.

Розглядаючи принцип рівності акцентуємо увагу на його філософському розумінні, де рівність невід'ємна від іншої категорії – справедливості, де “рівність являє собою формальний принцип соціальних взаємин, що відповідає критеріям справедливості, що розподіляє, зрівнює і відплачує, що має морально-етичний і правовий зміст” [7, с. 77].

Ще Аристотель відмічав той факт, що у соціальному змісті люди не можуть бути рівними. Від народження у кожного закладений свій внутрішній критерій, особливості фізичного, побутового, психологічного існування. Тобто, всі люди не можуть бути однаковими. Принцип рівності не порушує логіки природних речей, він засвідчує, що незалежно від всіх чинників суспільного буття людям повинні бути забезпечені рівні умови для реалізації їх прав. В нашому випадку рівність права на освіту забезпечується визнанням її людьми та загалом суспільством як певної цінності, якою повинні володіти та користуватися всі, з тим, щоб така можливість була у кожного. Тобто, акцентуємо увагу, що принцип рівності слід розуміти через критерій правності, рівність права на освіту – це юридична рівність людей у їх можливості реалізовувати право на освіту.

Принцип рівності реалізації права на освіту закладений у міжнародних стандартах. Проаналізуємо їх.

Позитивно, що рівність права на освіту виділена в основоположному міжнародному акті – Загальній декларації прав людини, стаття 26 якої визначає, що “кожна людина має право на освіту”. Також вказаний документ визначає стандарти рівності в залежності від рівня освіти, вказуючи, що початкова та загальна освіта має бути безплатною, таким чином забезпечується основний критерій рівності – економічний. Загальна декларація прав людини констатує вимогу до держав щодо загальнодоступності технічної і професійної освіти, а вища освіта повинна бути однаково доступним для всіх на основі здібностей кожного. Цей міжнародний акт акцентує на тих же постулатах, про які ми вже попередньо вказували – рівність не означає однаковість всіх, а юридичну рівність як принцип права цивілізованих народів. Розширене трактування положень загальної декларації відображено в ст. 13 та 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

У 1989 році міжнародна спільнота приймає ключовий документ, що стосується прав дітей – Конвенцію про права дітей, який є спеціальним актом щодо осіб які не досягли 18 років. Такий документ засвідчує те, що суспільство досягло розуміння того, що неповнолітні є суб'єктами права, які потребують не тільки охорони, захисту та опіки, але й мають можливості та необхідність у реалізації свого спеціального статусу та комплексу спеціальних прав. В контексті права на освіту вказаний документ містить додаткові прогресивні норми, зокрема ст. 28 окрім згаданих попередньо загальних стандартів містить загальну вимогу до держав, щодо забезпечення доступності інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей. Отож, окрім економічної рівності виділяють інформаційну доступність та рівність.

Позитивно, що міжнародна спеціалізація актів щодо різних категорій осіб зберегла свою тенденцію поширення. В 2006 році прийнятий міжнародний документ у сфері правового статусу інвалідів – Конвенція про права осіб з інвалідністю. Стаття 24 закликає держави-учасниці визнати право осіб з інвалідністю на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя.

Європейське співтовариство також акцентувало увагу нормативному закріпленні права на освіту. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : “нікому не може бути відмовлено у праві на освіту”. Також ст. 17 Європейської соціальної хартії (переглянутої) звертає увагу на освітні права.

На конституційному рівні право на освіту забезпечується в багатьох державах, але цікавим є той факт, що принцип рівності освіти також визначається обов'язком держави щодо повного його забезпечення. Наприклад, Конституція Республіки Польща також покладає на публічну владу обов'язок забезпечення громадянам загального і рівного доступу до освіти.

Висновки. Отже, принцип рівності права на освіту широко представлений на міжнародному, регіональному та конституційному рівні демократичних держав. Міжнародні стандарти приділяють

увагу не тільки рівності як загальному явищу, але й містять положення щодо рівності права на освіту окремих категорій осіб, серед яких діти, інваліди тощо.

1. Белякович Н. Н. Права человека и политика : философско- правовые основы / Н. Н. Белякович. – Минск : Амалфея, 2009. – 412 с. 2. Локк Дж. Сочинения : в 3-х т / Дж. Локк ; [пер. с англ. и лат.]. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3 ; ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин. – 668 с. 3. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 / Боняк Валентина Олексіївна. – Київ, 2005. – 205 с. 4. Рыбакова В. В. Конституционное право на общее образование в Российской Федерации : проблемы теории и практики : дисс. ...канд. юрид. наук : 12.00.02 / Рыбакова Вероника Владимировна. – Екатеринбург, 2005. – 218 с. 5. Кулініч О. Конституційне право на освіту в об'єктивному та суб'єктивному значенні / О. Кулініч // Юридичний вісник. – 2014. – № 1. – С. 22–27. 6. Мельничук О. Ф. Право людини на освіту : монографія / О. Ф. Мельничук. – Вінниця : ТОВ “Меркьюри-Поділля”, 2013.– 440 с. 7. Єфремова І. В. Свобода, справедливість, рівність у системі цінностей моралі і права: соціально-філософський контекст аналізу / І. В. Єфремова // Гуманітарний часопис. – 2010. – № 1. – С. 72–80.

REFERENCES

1. Beljakovich N. N. Prava cheloveka i politika : filosofsko- pravovye osnovy [Human Rights and Politics: philosophical and legal bases]- Minsk : Amalfeja, 2009, 412 p. 2. Lокk Dz. Sochinenija : v 3-h t [Compositions]. – Moscow, Mysl Publ, 1988, T. 3, 668 p. 3. Bonyak V. O. Konstytutsiyne pravo lyudyny i hromadyanyna na osvitu ta yoho zabezpechennya v Ukrayini Diss. kand. yuryd. nauk [Constitutional human and civil rights to education and its support in Ukraine] – Kyiv, 2005, 205 p. 4. Rybakova V. V. Konstitucionnoe pravo na obshhee obrazovanie v Rossijskoj Federacii : problemy teorii i praktiki Diss. kand. yuryd. nauka. [The constitutional right to general education in the Russian Federation]– Ekaterinburg, 2005, 218 p. 5. Kulinich O. Konstytutsiyne pravo na osvitu v ob"yektyvnomu ta sub"yektyvnomu znachenni [The constitutional right to education in an objective and subjective sense] – Yurydychnyy visnyk, 2014, Vol. 1, p. 22–27. 6. Mel'nychuk O.F. Pravo lyudyny na osvitu : monohrafiya [The right to education] – Vinnytsya : TOV “Merk'yuri-Podillya”, 2013, 440 p. 7. Yefremova I. V. Svoboda, spravedlyvist', rivnist' u systemi tsinnostey morali i prava: sotsial'no-filosofs'kyy kontekst analizu [Freedom, justice and equality in the system of values of morality and law: social and philosophical context analysis] – Humanitarnyy chasopys, 2010. Vol. 1, p. 72–80.